

O proučavanjima Pavla Skalića i njegova djela u 20. stoljeću

Jembrih, Alojz

Source / Izvornik: **Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine, 1994, 20., 131 - 136**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:094734>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-14**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for
Croatian Studies](#)

O PROUČAVANJIMA PAVLA SKALIĆA I NJEGOVA DJELA U 20. STOLJEĆU

ALOJZ JEMBRIH

(*Filozofska fakulteta,
Ljubljana*)

UDK 1 (091) Skalić, P.
Pregledni članak
Primljen: 27. XII. 1994.

Odbor Znanstvenog skupa »Stanje istraživanja povijesti hrvatske filozofije«, što ga je organizirao Institut za filozofiju u Zagrebu, povodom 20. obljetnice izlazenja časopisa »Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine« (1975–1995), s pravom je u program uvrstio i Pavla Skalića (1534–1575), Zagrepčanina koji je u 16. st. svojim djelima pridonio »preobrazbi prirodno-znanstvene i prirodnofilozofske slike svijeta« (Tadić, 1992, 275). Na taj način Skalić se simbolički vratio u svoj rodni Zagreb. Ta simbolika povratka poklopila se s 900. rođendanom zagrebačke biskupije.

Ne ulazeći, na ovome mjestu, u detalje Skalićeve života jer je o njemu dosad relativno dosta pisano (usp. Kukuljević, Krabbel, Belić, Jembrih i dr.)¹ ukratko bih sazeo sljedeće.

Mladi Skalić, zahvaljujući svojoj velikoj talentiranosti i preporukama uglednih crkvenih i političkih osoba (naprimjer: zagrebačkog kanonika Jurja Herešinca, ljubljanskog biskupa Urbana Tekstora, kasnije Maksimilijana II. i Ivana Ungnada)², ubrzo je dospio vrlo visoko. Sjajan uspjeh na bečkom sve-

¹ Usp. Alojz Jembrih, *Hrvatski filološki aspekti*, Čakovec, 1990, 149–218.

² Isto. Ne umanjujući vrijednost radova u kojima nalazimo nekih podataka koji ne odgovaraju činjenicama iz Skalićeve života, treba reći da Skalić nije »1555. prvi put došao u kontakt s protestantskim krugovima« niti je bio povezan »s pripadnicima slavenskog kruga u Utrechtu« (Banić-Pajnić, 1983, 112), već u Urachu, a 1555. bio je u službi dvorskog kapelana cara Ferdinanda I. u Beču, a ne »pomoćni biskup« (Schiffler, 1989, 82) te ne »bježi u München« (Bogišić, 1992, 24) nego u Münster (usp. Krabbel, 1914; Jembrih, 1990). Usp. Rafo Bogišić, *Hrvatski latinisti 16. stoljeća*, Dani hvarskog kazališta, sv. XVIII, Književni krug, Split, 1992.

učilištu³ i njegove vrline, omogućili su mu da je postao najprije dvorski kapelan Ferdinanda I. u Beču.⁴ Od tada, poučen iskustvom svojega vremena, tj. činjenicom da tadašnjem intelektualcu pripada ugledno i važno mjesto u društvu, Skalić je posegao za onim što su već neki prije njega postali. Naime, počev od svojih bečkih kapelanskih dana, on će dio svojih duhovnokreativnih sila trošiti u dokazivanjima svojega (lažnog) plemićkoga podrijetla.⁵

U hrvatskoj povjesničkoj literaturi prva monografija o Pavlu Skaliću potječe od Ivana Kukuljevića (1875) u kojoj nalazimo relevantnih podataka za poznavanje života i rada toga »građanina zagrebačkoga, učenjaka na glasu, svećenika katoličkog, europski priznatog teologa i protestantskog lidera, prvog ministra pruskog i kanonika minsterskog« (Kukuljević, 1875).

Koliko je Kukuljević (1815–1889) bio zauzet prikupljanjem građe o P. Skaliću, svjedoči osobno u pismu od 12. srpnja 1875. upućenom Vatroslavu Jagiću u Berlin.⁶

Veleučeni Prijatelju!

Bavim se upravo sada biografijom Pavla Skalića Zagrebčanina, prvog ministra prvoga vojvode pruskoga Albrechta, inače velikog pustolova.

Budući da mi je još godine 1872. Dr. Carl Lobmeyer,⁷ tadašnji docent na sveučilištu u Königsbergu želeći imati od mene njeka data o istom Skaliću, ujedno priobćio: da će u svom djelu o vojvodi Albrechtu braniborskom, uvrstiti njeke podatke, nama manje poznate o rečenom Skaliću, to bi mi sada ovo djelo, ako je izašlo, veoma dobro došlo, s toga Vas molim prijateljski da i ovo djelo u Berlinu na moje troškove nabavite i što prije poštom pošaljete, za koje prijateljstvo biti ću Vama veoma zahvalan. Ujedno biste me veoma obvezali da potražite nebi li se kod kojega antikvara mogla dobiti Kreutzfeld u. Bisters berlinische Wochenschrift 1791. II Band.⁸ – i Johannes

³ S petnaest godina Skalić je u Beču postigao bakalaureat, sa sedamnaest je magistrirao te dobio izvrsnu svjedodžbu u kojoj je posebno istaknuta njegova duhovna kvaliteta vrijedna divljenja. U matrikulama Bečkog sveučilišta upisan je 1545. kao »Paulus Scaliz Sacravoniensis (Zagrabonien-sis)«, a 1547. kao »Paulus Skhelich Zagrabien-sis dedit 8 den«, dakle bez pobliže oznake plemićkoga podrijetla! Više o tome v. Jembrih, 1990, *Tragom Pavla Skalića*, Gordogan, br. 29–30, 28.

⁴ Usp. Belić, 1989, 17.

⁵ Više o tome v. Jembrih, 1990, *Hrvatski filološki aspekti*.

⁶ Pismo se nalazi u NSB u Zagrebu. Vatroslav Jagić (1834–1923) je 1874. u jesen preuzeo katedru slavistike u Berlinu. Usp. Stjepan Damjanović, *Opširnost bez površnosti*, Podsjetnik na život i djelo Vatroslava Jagića, Zagreb, 1989, 43.

⁷ Carl Lobmeyer, sveuč. prof. povijesti u Königsbergu, napisao je: *Herzog Albrecht von Preußen. Eine biographische Skizze*, Danzig, 1890.

⁸ Kreutzfeld, J.G., *Skalichius, ein Abenteurer und Premierminister in Preußen*. Bisters Berlinsche Monatsschrift, Bd. 18, Berlin, 1791.

Voigt, *Berliner Kalender für 1848*.⁹ U obih djelih govori se i o našem Skaliću u posebnih člancih, pak ako se nebi mogle dobiti knjige kod knjigarah, to će doista biti u Vašoj sveučilišnoj ili kojoj drugoj berlinskoj knjižnici, te bi se dotični članci mogli prepisati na moj trošak.

Ima od Voigta još jedno djelo: *Briefwechsel der berühmtesten Gelehrter des Zeitalters der Reformation mit Herzog Albrecht von Preussen, Königsberg 1841*. – Možebiti da bi se i ovo djelo moglo dobiti antikvarno, ali moralo bi se prije pogledati da li ima dopisah i od Skalića, koji se pisao Paulus de la Scala, – Scaliger, von der Leiter itd. *Princeps, comes, etc.* Ja imam i njegov portrait, kojega ću priobčiti u Viencu.¹⁰

Prisutnost Pavla Skalića i njegovih djela u znanstvenim istraživanjima u 20. stoljeću na njemačkom govornom području posvjedočena je trima disertacijama i to: Gerta Krabbel, *Aus Paul Skalichs Leben*, Münster, 1914; ista: *Paul Skalich. Ein Lebensbild aus dem 16. Jahrhundert*.¹¹

U 70. godinama u Bonnu su objavljene dvije disertacije u kojima je riječ također o Pavlu Skaliću, prije svega o njegovoj djelatnosti u Pruskoj: Jörg Rainer Fligge, *Herzog Albrecht von Preussen und der Osiandrismus 1522–1568*, Bonn, 1977; Everhard Karl Bernhard Kleinert, *Die Politik der Landstände im Herzogtum Preussen 1562–1568*, Bonn, 1972, o Skaliću str. 38–73 + bilj. 198–202.

Treba još spomenuti i disertaciju što je napisana i obranjena 1971, na Papinskom orijentalnom institutu u Rimu na lat. jeziku, u kojoj je riječ također o Pavlu Skaliću: Predrag Belić, D. I. autor je disertacije čiji naslov u prijevodu glasi: »Katoličko jedinstvo Južnih Slavena i Družba Isusova«.¹²

Budući da je ovaj znanstveni skup posvećen 20. obljetnici postojanja časopisa »Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine«, vrijedno je spomenuti da su na stranicama toga časopisa objavljena dva rada o filozofskim djelima Pavla Skalića: E. Banić-Pajnić, *Pavao Skalić i tradicija »aeterna sapientia«*, Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine, br. 1–2 (17–18), Zagreb, 1983, 11–22; Mihaela Girardi Karšulin, *Pavao Skalić. Eulogus ili o odvojenoj duši*, Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine, br. 1–2 (35–36), Zagreb, 1992, 27–39.

⁹ Johannes Voigt, *Paul Scalich der falsche Markgraf von Verona*, Berliner Kalender für 1848, Jahrg. 22, Berlin, 1847, 3–88.

¹⁰ Kukuljević je o Skaliću u »Viencu« pisao u osam nastavaka. V. Vienac, Zagreb, 1875, br. 44–45, 708–712, 725–727, 739–749, 760–763, 784–785, 799–800, 818–821. Iste godine objavio je sve to u posebnoj knjizi.

¹¹ Sadržaj objiju rasprava v. Jembrih, 1990, *Hrvatski filološki aspekti*, 151.

¹² Dio disertacije objavljen je na slovenskom jeziku: Predrag Belić, *Prva tri desetletja jezuitov in Slovenci (1546–1569)*, Zgodovinski časopis, letnik 43, št. 2–3, Ljubljana, 1989, posebni otisak Zbirke Zgodovinskega časopisa – 6, 1989, 3–35. O Skaliću 13–21.

U knjizi E. Banić-Pajnić *Smisao i značenje Hermesove objave*, Zagreb, 1989, 144–156 o Skaliću je riječ također s filozofskog aspekta. Ljerka Schiffler u izdanju biblioteke »Filozofska istraživanja«, knj. 23, objavljuje: *Ideja enciklopedizma i filozofsko mišljenje*, Zagreb, 1989, u kojoj je sažeto prikazana Skalićeva enciklopedijska svestranost.

Spomenutim radovima, u kojima je riječ o Skalićevim djelima s filozofskog gledišta, treba dodati rad Žarka Dadića koji Skalića prikazuje u kontekstu prirodnoznanstvenih i prirodnofilozofskih gledišta hrvatskih humanista 16. stoljeća.¹³

Promatrajući Skalića i njegove filozofske traktate znači doći i do zaključka da »Skalić ima svoje mjesto u povijesti filozofskog mišljenja, na liniji hermetizma kao obnove raznovrsnih iskustava, poticajnih novome mišljenju i razvoju znanosti kasnijega doba. Djelujući u povijesnom trenutku Europe u kojemu je prvo pitanje bilo pitanje jedinstva mišljenja, kad su se težnje humanista za svjetskim i vjerskim mirom spojile s idealom, poimanjem čovjeka kao velikog čuda, Skalićev opus pridonosi općoj težnji humanizacije kršćanstva« (Schiffler, 1989, 89).

Kad je riječ o Skalićevoj originalnosti djela koja »u potpunosti prate osnovne razvojne linije renesansnog platonizma« (E. Banić-Pajnić, 1983, 121), čini nam se dosta važnim za razumijevanje njegovih filozofskih traktata njegovo osobno priznanje koje je izrekao pred vojvodom Kristofom Wirttemberskim, nakon što mu je vojvoda prigovorio u vezi s traktatima u njegovoj Enciklopediji (1559) jer »das seines Erachtens gerade jetzt, wo die wahre Lehre sich durchsetze, es nützlich sei, ohne Rätsel und dunkle Verschleierung zu reden, damit nicht neue Stürme in der Kirche erregt würde« (Jembrih, 1990, 162).

Na to je Skalić odgovorio vojvodi da »nikad nije žudio za taštom slavom, niti za aureolom učenosti; ali je međutim od ranog djetinjstva naučio da se nikada ne zaklinje ni na jednu nauku, već da upozna sve pravce i škole. Bez straha je proučavao različita naučavanja, i kao plod takvih studija nastale su njegove teze i filozofski napisi iz mladosti, koje je dao tiskati u Enciklopediji« (Jembrih, 1990, 162).¹⁴

Ovdje treba spomenuti da je Skalić svoje mjesto dobio i kod muzikologa; tako Stanislav Tuksar raspravlja o Skalićevu glazbenom traktatu u Enciklopediji (1559) »Discursus harmonicus«.¹⁵

¹³ Žarko Dadić, *Prirodnoznanstveni i prirodnofilozofski stavovi hrvatskih humanista 16. stoljeća*, Dani hvarskog kazališta, op. cit., 269–276, o Skaliću 271–275.

¹⁴ Primjerak Skalićeve *Enciklopedije* nalazi se u NSB u Zagrebu, sign. R II F-8°-616. U Baselu je 1984. u izdanju Hrvatske akademije »Andrija Jamomentić« objavljen pretisak iste Enciklopedije.

¹⁵ Usp. Stanislav Tuksar, *Pavao Skalić: Harmonija i glazba sfera*, Hrvatski renesansni teoretičari glazbe, JAZU, Zagreb 1978.

S filološkog gledišta o Skaliću sam objavio također nekoliko radova: *Pavao Skalić u službi reformacije*, Družbena in kulturna podoba slovenske reformacije, SAZU, Ljubljana, 1986, 130–139; *Pavao Skalić i njegov udio u protestantskom krugu Ivana Ungnada, Primoža Trubara, Stipana Konzula...* (S posebnim osvrtom na Skalićevo Rodoslovlje) s iscrpnom bibliografijom u knjizi: Alojz Jembrih, *Hrvatski filološki aspekti*, Mala teoretska biblioteka, knj. 39, Izdavački centar »Revija«, Osijek–Čakovec, 1990, 149–218; isto, dopunjena verzija likovnim prilogima i faksimilima: *Tragom Pavla Skalića*, Gordogan god. 11, br. 29–30, Zagreb, 1990, 25–87.¹⁶

Pavlu Skaliću se od 18. st. pripisivalo djelo »Dialogus de Lyra«. Na temelju svojih istraživanja pokazao sam da to djelo zaista ne postoji među Skalićevim djelima, pa se ono više ne može ubrajati među njegova djela. O tome v. *Novi aspekti o atribuciji djela »Dialogus de Lyra«*, *Suvremena znanost i enciklopedije*, Radovi leksikografskog zavoda »Miroslav Krleža«, knj. 1, Zagreb, 1991, 85–93.

Na temelju dosadašnje vrlo opširne bibliografije vezane uz život i djelo Pavla Skalića,¹⁷ zaključiti je da su se njegova filozofska djela počela, uopće, istraživati u Hrvatskoj i o njima pisati upravo u časopisu čiju 20. obljetnicu obilježavamo ovim simpozijem.

I na kraju. Pišući ovaj prilog želio sam ukratko, iznova, upozoriti na prisutnost Skalićevih djela u znanstvenim istraživanjima kako u Njemačkoj tako i Hrvatskoj. Skalićeva djela, prije svega, treba promatrati u vremenu u kojem su nastala. To pak znači da za vrednovanje njegova cjelokupnog opusa ne treba polaziti od njegova izmišljenoga rodoslovlja.

Ono što je dosad napisano o Skaliću u hrvatskoj znanosti sigurno nije dovoljno. Treba se ponadati da će u dogledno vrijeme o njemu biti još više pisano, jer kao hrvatskom humanistu latinistu i prvom enciklopedistu uopće, pripada mu časno mjesto u hrvatskoj kulturnoj povijesti i povijesti hrvatske filozofije; u europskim obzorima to je već posvjedočio svojim djelima. Na nama je da ga vratimo u okrilje hrvatske znanosti.

¹⁶ Godine 1986, uz pomoć Humboldtove zaklade, prikupio sam u Njemačkoj dragocjenu arhivsku građu o Pavlu Skaliću koju bi bilo vrijedno obraditi i objaviti. Vrijeme je da se i u Hrvatskoj o Skaliću zna barem toliko koliko na njemačkom govornom području.

¹⁷ Usp. bibliografiju u knjizi *Hrvatski filološki aspekti*, 1990.

O PROUČAVANJIMA PAVLA SKALIĆA I NJEGOVA DJELA U 20. STOLJEĆU

Sažetak

»Bavim se upravo sada biografijom Pavla Skalića Zagrepčanina«. Tako je svoje pismo 12. srpnja 1875. započeo Ivan Kukuljević-Sakcinski, uputivši ga Vatroslavu Jagiću u Berlin.

Kukuljević je prvi hrvatski povjesničar koji je u »Viencu« 1875, br. 44–50. u nastavcima objavljivao svoja istraživanja o životu i radu Pavla Skalića, da bi ih potom objavio i u posebnoj knjizi. Monografiju o P. Skaliću Kukuljević je napisao na temelju podataka što ih je sakupio do 1875. godine.

Danas se postavlja pitanje je li Skalić i njegov opus postao predmetom znanstvenih istraživanja i u 20. stoljeću. Odgovor je potvrđan. U izlaganju je riječ o istraživanjima P. Skalića i njegovim djelima u Njemačkoj i Hrvatskoj, i to na područjima *povijesti i filologije* (Krabel, 1914; Belić, 1971; Fligge, 1972; Kleinertz, 1972; Jembrih, 1986, 1990); *muzikologije* (Bujić, 1976, 1979; Tuksar, 1977, 1978; Jembrih, 1991); *filozofije* (Banić-Pajnić, 1982; Schiffler, 1989; Girardi Karšulin, 1992; Dadić, 1992).

ON TWENTIETH CENTURY RESEARCH INTO PAVAO SKALIĆ AND HIS WORK

Summary

»I am working on the biography of Pavao Skalić from Zagreb at this very moment.« This is how Ivan Kukuljević-Sakcinski begun his letter to Vatroslav Jagić, who was in Berlin, on July 12, 1875.

Kukuljević was the first Croatian historian whose research on the life and work of Pavao Skalić was serially published in »Vienac« 44–50, 1875, and in a separate book afterward. Kukuljević wrote a monograph on Pavao Skalić on the basis of the data he had gathered up to 1875.

The research on Skalić and his work goes on in the 20th century. The article presents the research in Pavao Skalić and his work in Germany and Croatia respectively, in the following fields: *History* and *Philology*: Krabel 1914, Belić 1971, Fligge 1972, Kleinertz 1972, Jembrih 1986, 1990; *Musicology*: Bujić 1976, 1979; Tuksar 1977, 1978; Jembrih 1991; *Philosophy*: Banić-Pajnić 1982, Schiffler 1989, Girardi Karšulin 1992, Dadić, 1992.